

re eandem naturam, non autem creaturæ: unde & filius non solum primogenitus dicitur, sed etiam unigenitus, propter singularem modum accipiendi.

Per hoc autem quod Dominus ad patrem dicit de discipulis, Joan. xvii. 22. *Ut sint unum, sicut & nos unum sumus*: ostenditur quidem quod pater, & filius sunt unum eo modo quo discipulos unum esse oportet, scilicet per amorem. Hic tamen unionis modus non excludit essentialiter unitatem, sed magis eam demonstrat: dicitur enim Joannis iii. 35. *Pater diligit filium, & omnia dedit in manu eius*: per quod plenitudo Divinitatis ostenditur esse in filio, ut dictum est.

Sic igitur patet quod testimonia Scripturarum, quæ Ariani pro se assumebant, non repugnant veritati quam fides catholica confitetur.

CAPUT IX.

Solutio ad auctoritates Photini, & Sabellii.

EX his autem consideratis apparet quod nec ea quæ Photinus, & Sabellius pro suis opinionibus ex sacris Scripturis adducebant, eorum errores confirmare possunt.

1. Nam quod Dominus post resurrectionem dicit Matth. ult. 18. *Data est mihi omnis potestas in celo, & in terra*: non ideo dicitur quasi tunc de novo hanc potestatem acceperit; sed quia potestas quam filius Dei ab æterno acceperat, in eodem homine facta apparere inceperat per victoriam quam de morte habuerat resurgendo.

2. Quod vero Apostolus dicit ad Rom. i. 3. de filio loquens: *Qui factus est ei ex semine, David*, manifeste ostenditur qualiter sit intelligendum ex eo quod additur, *secundum carnem*. Non enim dixit quod filius Dei esset simpliciter factus, sed quod factus esset ex semine David secundum carnem per assumptionem humanæ naturæ; sicut & Joan. i. 14. dicitur: *Verbum caro factum est*. Unde etiam patet quod hoc quod sequitur: *Qui prædestinatus est filius Dei in virtute, secundum humanam naturam ad filium pertinet*. Quod enim humana natura filio Dei uniretur, ut sic homo posset dici filius Dei: non fuit ex humanis meritis, sed ex gratia Dei prædestinantis.

3. Similiter etiam quod idem Apostolus ad Philip. ii. 8. dicit quod Deus Christum propter passionis meritum exaltavit, ad humanam naturam referendum est, in qua fuerat humilitas passionis: unde & quod subditur: *Dedit illi nomen quod est super omne nomen*, ad hoc referendum est quod nomen conveniens filio ex nativitate æterna, manifestandum esset in fide populorum hoc convenire filio incarnato.

4. Per quod & manifestum est quod id quod dicit Petrus, quod Deus Jesum Christum, & Dominum fecit, ad filium referendum est secundum humanam naturam, in qua incepit id habere ex tempore quod in natura Divinitatis habuit ab æterno.

Quod etiam Sabellius introducit de unitate Deitatis, Deut. vi. 4. *Audi Israel: Dominus Deus tuus, Deus unus est*; & Deut. xxxii. 39. *Videte quod ego sim solus, & non sit alius Deus præter me*: scientiæ catholice Fidei non repugnat, quæ patrem, & filium non duos deos, sed unum Deum esse confitetur, ut dictum est.

Similiter etiam quod dicitur Joan. xiv. 10. *Pater, in me manens, ipse facit opera, & ego in patre, & pater in me est*, non ostendit unitatem personæ, ut volebat Sabellius, sed unitatem essentialiter, quam Arius negabat. Si enim esset una persona patris, & filii,

non congrue diceretur pater esse in filio, & filius in patre; cum non dicitur proprie idem suppositum in se ipso esse, sed solum ratione partium: quia enim partes in toto sunt, & quod convenit partibus, solet attribui toti, quandoque dicitur aliquid totum esse in se ipso. Hic autem modus loquendi non competit in divinis, in quibus partes esse non possunt, ut in primo Lib. cap. xx. ostensum est. Relinquitur igitur, cum pater in filio, & filius in patre esse dicatur, quod pater, & filius non sint idem supposito; sed ex hoc ostenditur quod patris, & filii sit essentia una. Hoc enim posito, manifeste apparet qualiter pater est in filio, & filius in patre. Nam cum pater sit sua essentia, quia in Deo non est aliud esse, & essentiam habens, ut in primo Lib. cap. xxii. est ostensum, relinquitur quod in quocumque sit essentia patris, sit pater; & eadem ratione in quocumque sit essentia filii, & filius. Unde cum essentia patris sit in filio, & essentia filii in patre, eo quod una est essentia utriusque, ut fides catholica docet, sequitur manifeste quod pater sit in filio, & filius sit in patre. Et sic eodem verbo & Sabellii, & Arii error confutatur.

CAPUT X.

Rationes contra generationem, & processionem divinam.

OMnibus igitur diligenter consideratis, manifeste apparet hoc nobis de generatione divina in sacris Scripturis proponi credendum, quod pater, & filius etsi personis distinguantur, sunt tamen unus Deus, & unam habent essentiam, seu naturam. Quia vero à creaturarum natura hoc invenitur valde remotum, ut aliqua duo supposito distinguantur, & tamen eorum sit una essentia; humana ratio ex creaturarum proprietatibus procedens, multiplicem in hoc secreto divinæ generationis patitur difficultatem.

1. Nam cum generatio nobis nota, mutatio quædam sit, cui opponitur corruptio; difficile videtur in Deo generationem ponere, qui est immutabilis, incorruptibilis, & æternus, ut ex superioribus Lib. I. cap. xlii. & xv. patet.

2. Amplius. Si generatio mutatio est, oportet omne quod generatur, mutabile esse. Quod autem mutatur, exit de potentia in actum: nam motus est actus existentis in potentia secundum quod huiusmodi. Si igitur filius Dei est genitus, videtur quod neque æternus sit, tamquam de potentia in actum exiens; neque verus Deus, ex quo non est actus purus, sed aliquid potentialitatis habens.

3. Adhuc. Genitum naturam accipit à generante. Si ergo filius genitus est à Deo patre, oportet quod naturam quam habet, à patre acceperit. Non est autem possibile quod acceperit à patre aliam naturam numero quam pater habet, & similem specie, sicut fit in generationibus univocis, ut cum homo generat hominem, & ignis ignem: supra enim ostensum est cap. ix. huius, & I. Lib. cap. xlii. quod impossibile est esse plures numero deitates. Videtur etiam esse impossibile quod receperit eandem naturam numero quam pater habet. Quia si recipit partem eius, sequitur divinam naturam esse divisibilem. Si autem totam, videtur sequi quod natura divina, si sit tota transfusa in filium, desinat esse in patre; & sic pater generando corrumpitur. Neque iterum potest dici, quod natura divina per quamdam exuberantiam effluebat à patre in filium, sicut aqua fontis effluit in rivum, & fons non evacuat: quia natura divi-

na sicut non potest dividi, ita nec augeri. Videtur ergo reliquum esse quod filius naturam à patre acceperit, non eandem numero, nec specie quam pater habet, sed omnino alterius generis; sicut accidit in generatione æquivoca, ut cum animalia ex putrefactione nata virtute Solis generantur, ad cuius speciem non attingunt. Sequitur ergo quod Dei filius neque verus filius sit, cum non habeat speciem patris; neque verus Deus; cum non recipiat divinam naturam.

4. Item. Si filius recipit naturam à Deo patre, oportet quod in eo aliud sit recipiens, & aliud natura recepta: nihil enim recipit se ipsum. Filius igitur non est sua essentia, vel natura: non est igitur verus Deus.

5. Præterea. Si filius Dei non est aliud quam essentia divina; cum essentia divina sit subsistens, ut in primo Lib. cap. xxii. probatum est; constat autem quod etiam pater est ipsa essentia divina: videtur relinqui quod pater & filius convenient in eadem re subsistente. Res autem subsistens in intellectualibus naturis vocatur persona. Sequitur ergo, si filius est ipsa divina essentia, quod pater, & filius convenient in persona: Si autem filius non est ipsa divina essentia, non est verus Deus: hoc enim de Deo probatum est in primo Lib. cap. xxi. Videtur igitur quod vel filius non sit verus Deus, ut dicebat Arius; vel non sit alius personaliter à patre, ut Sabellius asserbat.

6. Adhuc. Illud quod est principium individuationis (1) in unoquoque, impossibile est inesse alteri quod supposito distinguatur ab eo: quod enim in multis est, non est individuationis principium. Ipsa autem essentia Dei est per quam Deus individuatur: non enim essentia Dei est forma in materia, ut per materiam individuari posset. Non est igitur aliud in Deo patre per quod individuatur, quam sua essentia. Eius igitur essentia in nullo alio supposito esse potest. Aut igitur non est in filio; & sic filius non est verus Deus secundum Arium: aut filius non est alius supposito à patre; & sic est eadem persona utriusque, secundum Sabellium.

7. Amplius. Si pater, & filius sunt duo supposita, sive due personæ, & tamen sunt in essentia unum; oportet in eis esse aliquid præter essentiam, per quod distinguantur: nam essentia communis utriusque ponitur, quod autem commune est, non potest esse distinctionis principium. Oportet igitur id quod distinguuntur pater, & filius, esse aliud ab essentia divina. Est ergo persona filii composita ex duobus, & similiter persona patris, scilicet ex essentia communi, & ex principio distinguente. Uterque igitur est compositus: neuter ergo est verus Deus.

Si quis autem dicat, quod distinguuntur sola relatione, prout unus est pater, alius est filius; quæ autem relative prædicantur, non aliud videntur prædicare in eo de quo dicuntur, sed magis ad aliud; & sic per hoc compositio non inducitur: videtur quod hæc responsio non sit sufficiens ad prædicta inconvenientia vitanda. Nam relatio non potest esse absque aliquo absoluto. In quolibet enim relativo oportet intelligi quod ad se dicitur præter id quod ad aliud dicitur; sicut servus ad aliquid est absolute præter id quod ad dominum dicitur. Relatio igitur illa per quam pater, & filius distinguuntur, oportet quod habeat aliquod absolutum in quo fundetur. Aut igitur illud absolutum est unum tantum; aut sunt duo abso-

(1) Al. in unoquoque modo.

luta. Si est unum tantum, in eo non potest fundari duplex relatio; nisi forte sit relatio identitatis, quæ distinctionem operari non potest, sicut dicitur idem eidem idem. Si ergo sit talis relatio quod distinctionem requirit, oportet quod primo intelligatur absolutorum distinctio. Non ergo videtur possibile quod personæ patris, & filii solis relationibus distinguantur.

8. Præterea. Oportet dicere, quod relatio illa quæ filium distinguit à patre, aut sit res aliqua, aut sit in solo intellectu. Si autem sit res aliqua, non videtur esse illa res quæ est divina essentia: quia divina essentia communis est patri, & filio. Erat ergo in filio aliqua res quæ non est eius essentia; & sic non est verus Deus. Ostensum est enim in primo Lib. cap. xxii. quod nihil est in Deo quod non sit sua essentia. Si autem illa relatio sit in intellectu tantum, non potest personaliter distinguere filium à patre: quæ enim personaliter distinguuntur, realiter oportet distinguere.

9. Item. Omne relativum dependet à suo correlativo. Quod autem dependet ab altero, non est verus Deus. Si igitur persona patris, & filii relationibus distinguantur, neuter erit verus Deus.

10. Adhuc. Si pater est Deus, & filius est Deus, oportet quod hoc nomen Deus de patre, & filio substantialiter prædicetur, cum Divinitas accidens esse non possit. Prædicatum autem substantiale est: quod vere est ipsum de quo prædicatur: nam cum dicitur, Homo est animal, quod vere homo est, animal est; & similiter cum dicitur, Sortes est homo, quod vere Sortes est, homo est. Ex quo videtur sequi quod impossibile sit ex parte subjectorum inveniri pluralitatem, cum unitas sit ex parte substantialis prædicati. Non enim Sortes, & Plato sunt unus homo, licet sint unus in humanitate; neque homo, & asinus sunt unum animal, licet sint unum in animali. Si ergo pater, & filius sunt due personæ, impossibile videtur quod sint unus Deus.

11. Amplius. Opposita prædicata pluralitatem ostendunt in eo de quo prædicantur. De Deo autem patre, & de Deo filio opposita prædicantur: nam pater est Deus ingenuus, & generans; filius autem est Deus genitus. Non igitur videtur esse possibile quod pater, & filius sint unus Deus.

Hæc igitur, & similia sunt ex quibus aliqui divinum mysterium propria ratione metiri volentes, divinam generationem impugnare nituntur. Sed quia veritas in se ipsa fortis est, & nulla impugnatione convellitur; oportet intendere ad ostendendum quod veritas fidei ratione superari non possit.

CAPUT XI.

Quomodo accipienda sit generatio in divinis, & quæ de filio Dei dicuntur in Scripturis.

PRincipium autem huius intentionis hinc sumere oportet, quod secundum diversitatem naturarum diversus emanationis modus invenitur in rebus: & quanto aliqua natura est altior, tanto id quod ex ea emanat, magis est intimum. In rebus enim omnibus inanimata corpora infimum locum tenent: in quibus emanationes aliter esse non possunt nisi per actionem unius eorum in aliquod alterum: sic enim ex igne generatur ignis, dum ab igne corpus extraneum alteratur, & ad qualitatem, & speciem ignis perducitur. Post inanimata vero corpora proximum locum

(1) Al. in unoquoque modo.

tenent plantæ: in quibus jam emanatio ex interiori procedit, in quantum scilicet humor plantæ intraneus in semen convertitur, & illud semen terræ mandatum crescit in plantam. Jam ergo hic primus gradus vitæ invenitur: nam viventia sunt quæ se ipsa movent ad agendum; illa vero quæ non nisi exteriora movere possunt, omnino sunt vita carentia. In plantis vero hoc indicium vitæ est, quod id quod in ipsis est, vovet aliquam formam. Est tamen vita plantarum imperfecta: quia emanatio in eis licet ab interiori procedat, tamen paulatim ab interioribus exiens quod emanat, finaliter omnino extrinsecum invenitur: humor enim arboris primo ab arbore egrediens fit flos, & tandem fructus ab arboris cortice discretus, sed ei colligatus; perfecto autem fructu omnino ab arbore separatur, & in terram cadens sementina virtute producit aliam plantam. Si quis etiam diligenter consideret, primum hujus emanationis principium ab exteriori sumitur: nam humor intrinsecus arboris per radices à terra sumitur, de qua planta suscipit nutrimentum. Ultra plantarum vero vitam alior gradus vitæ invenitur, quæ est secundum animam sensitivam: cujus emanatio propria etsi ab exteriori incipiat, in interiori tamen terminatur: & quanto emanatio magis incesserit, tanto magis ad intima devenitur: sensibile enim exterius formam suam exterioribus sensibus ingerit, à quibus procedit in imaginationem, & ulterius in memoriæ thesaurum. In quolibet tamen hujus emanationis processu principium, & terminus pertinent ad diversa, non enim aliqua potentia sensitiva in se ipsam reflectitur. Est ergo hic gradus vitæ tanto alior quam vita plantarum, quanto operatio hujus vitæ magis in intimis continetur; non tamen est omnino vita perfecta, cum emanatio semper fiat ex uno in alterum. Est igitur supremus & perfectus gradus vitæ qui est secundum intellectum, nam intellectus in se ipsum reflectitur, & se ipsum intelligere potest. Sed & in intellectuali vita diversi gradus inveniuntur: nam intellectus humanus etsi se ipsum cognoscere possit, tamen primum suæ cognitionis initium ab extrinseco sumit: quia non est intelligere, sine phantasmate, ut ex superioribus II. Lib. cap. lx. patet. Perfectior igitur est intellectualis vita in Angelis, in quibus intellectus ad sui cognitionem non procedit ex aliquo exteriori, sed per se cognoscit se ipsum; nondum tamen ad ultimam perfectionem vita ipsorum pertingit: quia licet intentio intellecta sit eis omnino intrinseca, non tamen ipsa intentio intellecta est eorum substantia: quia non est idem in eis intelligere, & esse, ut ex superioribus patet. Ultima igitur perfectio vitæ competit Deo, in quo non est aliud intelligere, & aliud esse, ut supra ostensum est; & ita oportet quod intentio intellecta in Deo sit ipsa divina essentia. Dico autem intentionem intellectam id quod intellectus in se ipso concipit de re intellecta. Quæ quidem in nobis neque est ipsa res quæ intelligitur, neque est ipsa substantia intellectus; sed est quædam similitudo concepta intellectu de re intellecta, quam voces exteriores significant: unde & ipsa intentio verbum interius nominatur, quod est exteriori verbo significatum. Et quidem quod prædicta intentio non sit in nobis res intellecta, inde apparet quod aliud est intelligere rem, & aliud est intelligere ipsam intentionem intellectam, quod intellectus facit dum super suum opus reflectitur: unde & aliæ scientiæ sunt de rebus, & aliæ de intentionibus intellectis. Quod autem intentio intellecta non sit ipse intellectus in nobis, ex hoc patet quod esse intentionis intellectæ etiam in ipso intellectu consistit, non autem esse intel-

lectus nostri, cujus esse non est sicut intelligere. Cum ergo in Deo sit idem esse, & intelligere, intentio intellecta in ipso est ejus intellectus: & quia intellectus in eo est res intellecta: intelligendo enim se, intelligit omnia alia, ut in primo Lib. cap. xlix. ostensum est; relinquatur quod in Deo intelligente se ipsum, sit idem intellectus, & res quæ intelligitur, & intentio intellecta.

His igitur consideratis, utcumque concipere possumus qualiter sit divina generatio accipienda. Patet enim quod non est possibile sic accipi generationem divinam sicut in rebus inanimatis generatio invenitur, in quibus generans imprimat suam speciem in exteriori materiam. Oportet enim secundum positionem fidei quod filius à Deo genitus veram habeat Deitatem, & sit verus Deus: ipsa autem Deitas non est forma materiæ inherens, neque Deus est ex materia existens, ut in primo Lib. c. xviii. probatum est. Similiter autem non potest accipi divina generatio ad modum generationis quæ in plantis invenitur, & etiam in animalibus, quæ communicant cum plantis in nutritiva, & generativa virtute. Separatur enim aliquid quod erat in planta, vel animali ad generationem similis in specie, quod in fine generationis est omnino extra generantem. A Deo autem, cum indivisibilis sit, non potest aliquid separari. Ipse etiam filius à Deo genitus non est extra patrem generantem, sed in eo, sicut ex superioribus auctoritatibus patet. Neque etiam potest divina generatio intelligi secundum modum emanationis quæ invenitur in anima sensitiva. Non enim Deus ab aliquo exteriori accipit ut in alterum influere possit: non enim esset primum agens. Operationes etiam animæ sensitivæ non complentur sine corporalibus instrumentis. Deum autem manifestum est incorporatum esse. Relinquatur igitur quod generatio divina secundum intellectualem emanationem sit intelligenda. Hoc autem sic manifestari oportet.

Manifestum est enim ex his quæ in primo Lib. cap. xlvii. declarata sunt, quod se ipsum intelligit. Omne autem intellectum, in quantum intellectum, oportet esse in intelligente: significat enim ipsum intelligere apprehensionem ejus quod intelligitur per intellectum: unde etiam intellectus noster se ipsum intelligens, est in se ipso, non solum ut idem sibi per essentiam, sed etiam ut à se apprehensum intelligendo. Oportet igitur quod Deus in se ipso sit ut intellectum in intelligente. Intellectum autem in intelligente est intentio intellecta, & verbum. Est igitur in Deo intelligente se ipsum, verbum Dei quasi Deus intellectus, sicut verbum lapidis in intellectu est lapis intellectus. Hinc est quod Joannis 1. 1. dicitur: *Verbum erat apud Deum*. Quia vero intellectus divinus non exit de potentia in actum, sed semper est actu existens, ut in primo Lib. cap. lvi. probatum est, ex necessitate oportet quod semper se ipsum intellexerit. Ex hoc autem quod se ipsum intelligit, oportet quod verbum ipsius in ipso sit, ut ostensum est. Necessè est igitur semper verbum ejus in Deo extitisse. Est igitur coæternum Deo verbum ipsius, nec accedit ei ex tempore, sicut intellectui nostro accedit ex tempore verbum interius conceptum, quod est intentio intellecta. Hinc est quod Joan. 1. 1. dicitur: *In principio erat verbum*. Cum autem intellectus divinus non solum sit semper in actu, sed etiam sit ipse actus purus, ut in primo Lib. cap. xvi. probatum est, oportet quod substantia intellectus divini sit ipsum suum intelligere, quod est actus intellectus. Esse autem verbi interius concepti, sive intentionis intellectæ, est ipsum suum intelligi. Idem ergo esse est verbi divini, &

& intellectus divini, & per consequens ipsius Dei, qui est suus intellectus. Esse autem Dei est ejus essentia, vel natura, quæ idem est quod ipse Deus, ut in primo Lib. cap. xxxi. ostensum est. Verbum igitur Dei est ipsum esse divinum, & essentia ejus, & ipse verus Deus.

Non autem sic est de verbo intellectus humani. Cum enim intellectus noster se ipsum intelligit, aliud est esse intellectus, & aliud ipsum ejus intelligere. Substantia enim intellectus erat in potentia intelligens antequam intelligeret actu. Sequitur ergo quod aliud sit esse intentionis intellectæ, & aliud intellectus ipsius, cum intentionis intellectæ esse sit ipsum intelligi. Unde oportet quod in homine intelligente se ipsum, verbum interius conceptum non sit homo verus, naturale hominis esse habens; sed sit homo intellectus tantum, quasi quædam similitudo hominis veri ab intellectu apprehensa. Ipsum vero verbum Dei ex hoc ipso quod est Deus intellectus, est verus Deus habens naturaliter esse divinum: eo quod non est aliud naturale esse Dei, & aliud ejus intelligere, ut dictum est. Hinc est quod Joan. 1. 2. dicitur: *Deus erat verbum*: quod quia absolute dicitur, demonstrat verbum Dei verum Deum debere intelligi. Verbum enim hominis non potest dici simpliciter, & absolute homo, sed secundum quid, scilicet homo intellectus: unde hæc falsa esset, Homo est verbum; sed hæc potest esse vera, Homo intellectus est verbum. Cum ergo dicitur, *Deus erat verbum*, ostenditur verbum divinum non solum esse intentionem intellectam; sicut verbum nostrum, sed etiam rem in natura existentem, & subsistentem. Deus enim verus res subsistens est, cum maxime sit per se ens.

Non sic autem natura Dei est in verbo, ut sit una specie, & numero differens: sic enim verbum habet naturam Dei, sicut intelligere Dei est ipsum esse ejus, ut dictum est. Intelligere autem ipsum esse divinum. Verbum igitur habet ipsam essentiam divinam non solum specie, sed etiam numero eadem. Ita natura quæ est una secundum speciem, non dividitur in plura secundum numerum nisi propter materiam. Divina autem natura omnino immaterialis est. Impossibile est igitur quod natura divina sit una specie, & numero differens. Verbum igitur Dei in eadem natura numero communicat cum Deo: propter quod verbum Dei, & Deus, cujus est verbum, non sunt duo dii, sed unus Deus. Nam quod apud nos duo habent humanam naturam sint duo homines, ex hoc contingit quod natura humana numero dividitur in duobus. Ostensum est autem in primo Libro cap. xxxi. ea quæ in creaturis divisa sunt, in Deo simpliciter unum esse, sicut in creatura aliud est essentia, & esse; & in quibusdam est etiam aliud quod subsistit in sua essentia, sive natura: nam hic homo non est sua humanitas, nec suum esse; sed Deus est sua essentia, & suum esse. Et quamvis hæc in Deo unum sint verissime, tamen in Deo est quicquid pertinet ad rationem, (1) vel subsistentiæ, vel essentia, vel ipsius esse: convenit enim ei non esse in aliis, in quantum est subsistens; esse quid, in quantum est essentia; & esse in actu ratione ipsius esse. Oportet igitur, cum in Deo sit idem intelligens, & intelligere, & intentio intellecta, quod est verbum ipsius, quod verissime in Deo sit & quod pertinet ad rationem intelligentis, & quod pertinet ad rationem ejus quod est intelligere, & quod pertinet ad rationem intentionis intellectæ, sive verbi. Est au-

tem de ratione interioris verbi, quod est intentio intellecta, quod procedat ab intelligente secundum suum intelligere, cum sit quasi terminus intellectualis operationis: intellectus enim intelligendo concipit, & format intentionem, sive rationem intellectam, quæ est interius verbum. Oportet igitur quod à Deo secundum ipsum suum intelligere procedat verbum ipsius. Comparatur igitur verbum Dei ad Deum intelligentem, cujus est verbum, sicut ad eum à quo est: hoc enim est de ratione verbi. Cum igitur in Deo intelligens, intelligere, & intentio intellecta sive verbum, sint per essentiam unum, & per hoc necesse sit quod quodlibet horum sit Deus, remanet sola distinctio relationis, prout verbum referatur ad concipientem ut à quo est. Hinc est quod Joannes Evangelista quia dixerat cap. 1. *Deus erat verbum*, ne omnino distinctio sublata intelligeretur verbi à Deo dicente, sive concipiente verbum, subjunxit: *Hoc erat in principio apud Deum*; quasi dicat: Hoc verbum, quod Deum esse dixi, aliquo modo distinctum est à Deo dicente; & sic posset dici apud Deum esse. Verbum autem interius conceptum, est quædam ratio, & similitudo rei intellectæ: similitudo enim alicujus in altero existens vel habet rationem exemplaris, si se habeat ut principium; vel habet potius rationem imaginis, si se habeat ad id cujus est similitudo, sicut ad principium: utriusque autem exemplum in nostro intellectu perspicitur. Quia enim similitudo artificiali existens in mente artificis, est principium operationis, per quam artificiatum est, comparatur ad artificiatum ut exemplar ad exemplatum; sed similitudo rei naturalis in nostro intellectu concepta, comparatur ad rem cujus similitudo existit, ut ad suum principium: quia nostrum intelligere à sensibus principium accipit, qui per res naturales immutantur. Cum autem Deus & se ipsum intelligat, & alia, ut in primo Lib. cap. xlix. ostensum est; ejus intelligere principium est rerum intellectarum ab ipso, cum ab eo causentur per intellectum, & voluntatem; sed ad intelligibile quod est ipse, comparatur ut ad principium: est enim hoc intelligibile idem cum intellectu intelligente, cujus quædam emanatio est verbum conceptum. Oportet igitur quod verbum Dei comparetur ad res alias intellectas à Deo sicut exemplar ad ipsum Deum cujus est verbum, sicut ejus imago. Hinc est quod de verbo Dei dicitur Coloss. 1. 15. quod est *imago invisibilis Dei*.

Est autem differentia inter intellectum & sensum. Nam sensus apprehendit rem quantum ad exteriora ejus accidentia, quæ sunt color, sapor, quantitas, & alia hujusmodi; sed intellectus ingreditur ad interiora rei: & quia omnis cognitio perficitur secundum similitudinem quæ est inter cognoscens & cognitum, oportet quod in sensu sit similitudo rei sensibilis quantum ad ejus accidentia; in intellectu vero sit similitudo rei intellectæ quantum ad ejus essentiam. Verbum igitur in intellectu conceptum, est imago, vel exemplar substantiæ rei intellectæ. Cum ergo verbum Dei sit imago Dei, ut ostensum est, necesse est quod sit imago Dei quantum ad ejus essentiam. Hinc est quod Apostolus dicit ad Hebræos 1. quod est figura substantiæ Dei. Imago autem alicujus rei est duplex. Est enim aliqua imago quæ non communicat in natura cum eo cujus est imago; sive sit imago ejus quantum ad exteriora accidentia, sicut statua ænea est imago hominis, nec tamen est homo; sive sit imago quantum ad substantiam rei: ratio enim

(1) *Al. subsistentis.*